

» NESKONČNE PRAVICE «

Genocid v Gazi
in selektivni
spomin/odziv
mednarodne
skupnosti

Omer Bartov

Zbirka **Pamflet** je namenjena
objavi prevodov referenčnih besedil,
ki govorijo o svobodi v najširšem smislu
besede. Tudi zato smo se odločili za
rehabilitacijo tradicionalnega **Pamfleta**,
ki vse od 18. stoletja služi kot svojevrstna
državlјanska oglasna deska. Poslanstvo
zbirke kratkih emancipatoričnih besedil
je, da državlјanke in državlјane spodbuja
k razmišljanju in zavzemanju stališč.

Pamflet je nosilec kulture,
ki ne sprejema neumnosti,
ne požira žalitev in zavrača poniževanje.
Zbirka **Pamflet** podpira kritično mišljenje
in neodvisnost duha. Neguje, kar je
med nami emancipatoričnega in dobrega,
in se upira kulturi laži in groženj.
Z zbirko **Pamflet** se borimo proti
uničevanju preteklosti, razvrednotenju
življenja v sedanjosti in kraji prihodnosti.

Omer Bartov

»NESKONČNE PRAVICE«
Genocid v Gazi in selektivni spomin/odziv
mednarodne skupnosti

Pamflet 10

Založba ZRC

Omer Bartov

»NESKONČNE PRAVICE«

Genocid v Gazi in selektivni spomin/odziv mednarodne skupnosti

Pamflet 10

Uredniki zbirke Oto Luthar, Tomaž Mastnak, Aleš Pogačnik

Naslov izvirnika 'Infinite License'

Izvirnik prvič objavljen v the New York Review of Books,
25. april. 2025. Copyright © 2025 Omer Bartov.

Prevod Nuša Rozman

Uvod Oto Luthar

Jezikovni pregled Helena Dobrovoljc, Lučka Majcenovič

Oblikovanje in prelom Tanja Radež

Založnik ZRC SAZU, Založba ZRC

Zanj Oto Luthar

Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik

Tisk Birografika Bori, d. o. o.

Naklada 400

Prva izdaja, prvi natis.

Ljubljana 2025

Prva e-izdaja je pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND

4.0 prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610509837>

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni
knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

ISBN 978-961-05-0982-0

COBISS.SI-ID 236816387

E-knjiga

ISBN 978-961-05-0983-7 (PDF)

COBISS.SI-ID 236855299

»NESKONČNE PRAVICE«

Pamflet 10

»NESKONČNE PRAVICE«

Genocid v Gazi
in selektivni
spomin/odziv
mednarodne
skupnosti

Omer Bartov

VSEBINA

Notica o avtorju --- 9

Oto Luthar / Predgovor

**O čem govorimo, ko govorimo o genocidu
v Palestini --- 11**

Omer Bartov

»NESKONČNE PRAVICE«

**Genocid v Gazi in selektivni spomin/odziv
mednarodne skupnosti --- 18**

Literatura --- 60

Omer Bartov je izraelsko-ameriški zgodovinar, univerzitetni profesor in strokovnjak za študij holokavsta in genocida na Univerzi Brown, na kateri poučuje od leta 2000. Ob izjemnem poznavanju usode judovskih skupnosti v Galiciji Bartov velja tudi za vodilno avtoriteto na področju raziskav genocida nad Judi nasploh.

Ob dveh knjigah o genocidu (*Anatomy of a Genocide in Genocide, the Holocaust and Israel-Palestine*) ga poznamo tudi po drugih referenčnih delih, med katerimi kaže omeniti *Hitler's Army*, *Tales from the Borderlands*, *Mirrors of Destinies* in *Murders in Our Midst*.

Ameriški judovski časopis The Forward ga je do nedavnega predstavljal kot enega najpomembnejših poznavalcev judovskega življenja v Galiciji.

Predgovor

**O čem govorimo,
ko govorimo
o genocidu v Palestini**

Vsaj leto dni je že povsem jasno, da se bo genocid v Gazi v zgodovino vpisal kot eden najhujših zločinov proti človeštvu. In kot večina podobnih dogodkov bo gotovo deležen neskončnih analiz in komentarjev. Ne nazadnje tudi zato, ker so ga zagrešili (in ga v času nastanka pričujočega Pamfleta, še vedno izvajajo) potomci ljudi, ki so si – kot akterji podobnih zločinov vse od začetka novega veka – prisvojili posebno mesto na lestvici tovrstnih katastrof. Tudi zato lahko že vnaprej obžalujemo, da se stanje ne bo spremenilo niti po dokončni historizaciji genocida v

Gazi in na Zahodnem bregu. In tega se zaveda tudi ameriško-izraelski profesor Omer Bartov, avtor besedila v deseti knjižici zbirke Pamflet, avtor, ki je verjetno eden najbolj kompetentnih kritikov dogajanja v svoji »prvi domovini«. Čeprav že leta živi in dela v Združenih državah Amerike, se redno vrača tudi v Izrael, redno sodeluje s svojimi tamkajšnjimi kolegi in kolegi ter skupaj z nekaterimi že leta kritično reflektira dejanja izraelske vlade. To je, v nasprotju z aktualnimi žrtvami izraelske agresije po celotni državi, lahko počel tudi zato, ker ima tudi izraelsko državljanstvo ...

Po vsem, kar se dogaja zadnji dve leti, nam, sedaj tudi z njegovo pomočjo, postaja jasno, da življenje Palestink in Palestincev v Izraelu ni bilo varno že pred popolnim uničenjem Gaze. In da so bili, če so državljanstvo sploh imeli, pogosto zgolj drugorazredni državljanke in državljani. Celotni, ki so delali v referenčnih ustanovah, kot je npr. hotel King David v Jeruzalemu. Slednjega omenjam zato, ker se je hotelska uprava še do nedavnega ponašala tudi s tem, da Palestinke in Palestinci predstavljajo večino hotelskega strežnega osebja ... Poleg tega King David Hotel ni kateri koli del izraelske kulturne dediščine, temveč simbol

judovskega oboroženega oz. terorističnega boja za samostojno državo. Poleti 1946 je namreč IRGUN, teroristično krilo judovskega oboroženega odpora proti britanski mandatni upravi Palestine, razstrelilo del hotela, v katerem je bilo nastanjeno vodstvo britanske uprave. Ubitih je bilo 91 in ranjenih več kot 60 ljudi ... Mimogrede, takratni poveljnik Irguna je bil Menahem Begin, kasnejši ministrski predsednik Izraela in skupaj z egiptovskim predsednikom Anvarjem el Sadatom prejemnik Nobelove nagrade za mir ... na Bližnjem vzhodu.

Bombni napad na hotel King David omenjam tudi zato, ker pomeni začetek konca ekumenske Palestine, o čemer med drugimi piše tudi Sonja Mejcher-Atassi v svojem zgodovinskem romanu *An Impossible Friendship*. Roman priporočam zato, ker z opisom življenja šestih prijateljic in prijateljev (treh Arabk in Arabcev, kristjanke in kristjana ter Juda) ne govori samo o nadobudni multikulturni eliti takratne Palestine, temveč s perspektive vsakdanjega življenja opiše, kaj vse so pretrgali zločini pripadnikov Irguna in kako nespametne so bile takratne odločitve lokalnih in mednarodnih političnih elit z britanskim parlamentom na čelu.

Vsega tega se zaveda tudi Bartov, čeprav zaradi pomanjkanja časa in/ali uredniško predpisane¹ dolžine v besedilu, ki sledi, ni mogel opisati vseh vidikov kulturnega in religioznega življenja v Palestini pod britansko mandatno upravo in po njej. Ne glede na razlog mu je uspelo napisati izjemen esej, v katerem ob rekonstrukciji izraelsko-palestinskega 'konflikta' jasno opredeli odgovornost za genocid in s tem tvega usodo Juvala Abrahama in Rachel Szor, ki sta skupaj z Baslom Adro in Hamdanom Ballalom ustvarila enkratni dokumentarec *Edina zemlja* (No Other Land). Tveganje pa ni majhno niti za njegovo univerzo (Univerza Brown) v Providenceu, kamor lahko vsak hip potrka Trumpova univerzitetna inkvizicija.

¹ Mišljena je uredniška politika revije New York Review of Books, v kateri je bil 24. aprila 2025 članek prvič objavljen. Omembo izkoriščam tudi zato, da se uredništvu NYRB, ki nam je skupaj z avtorjem brez zadržkov odstopilo pravice za objavo v slovenščini, tudi javno zahvalim.

P.S.

Ko sem zaključeval besedilo je na HomePodu izzvenela pesem skupine R.E.M. *Everybody Hurts* ...

*When your day is long
And the night, the night is yours alone
When you're sure you've had enough
Of this life, well hang on
Don't let yourself go
'Cause everybody cries
Everybody hurts sometimes*

... in mojemu zagrenjenemu razmišljanju o smislu tega pisanja dala še dodaten pospešek. In podobno kot milijoni pred menoj sem se vprašal, kaj vse bo še treba narediti, da bodo tudi palestinske žrtve 'vredne obžalovanja' (Judith Butler) in se bodo predvsem v Nemčiji, Avstriji, ZDA ... odrekli podpiranju izjemnosti judovskega trpljenja. In da to ne bo proglašeno za antisemitizem? A ne gre tudi v palestinskem primeru (ne samo v Gazi) za civilne žrtve, ki niso z ničemer odgovorne za svoje trpljenje?

Oto Luthar

Deseti Pamflet prinaša prevod članka '*Infinite License*' Omerja Bartova (25. 4. 2025, The New York Review of Books) in je namenjen tistim, ki pretreseni spremljajo palestinsko agonijo v Gazi in se ne morejo sprijazniti s tem, da je geslo »Nikoli več« z nami že več kot dve leti, da se je vrnilo v gosenicah tankov in z izstrelki letal potomcev žrtev, zaradi katerih se je ta evfemizen za genocid sploh rodil. Kot zgodovinar in nekdanji izraelski vojak opozarja, da se »Nikoli več« zlorablja za legitimizacijo nesorazmernega nasilja nad Palestinci. Trdi, da Izrael vsak upor dojema kot eksistencialno grožnjo, kar vodi v prekomerne odzive in civilne žrtve. Kritizira tudi Zahod, ki s podporo Izraelu legitimizira to nasilje. Po njegovem mnenju takšna uporaba zgodovinske travme spodkopava mednarodno pravo in moralni ugled. Poziva k priznanju trpljenja vseh žrtev ter k etičnemu premisleku o spominu na pretekle zločine.

»NESKONČNE PRAVICE«

Genocid v Gazi in selektivni spomin/odziv mednarodne skupnosti

Omer Bartov

1.

12. januarja 1904 je ljudstvo Herero v takratni Nemški jugozahodni Afriki – današnji Namibiji – izvedlo vrsto napadov na nemške kmetije, raztresele po tamkajšnji deželi. Gospodarsko, družbeno in kulturno so bili Hereri – skupnost približno 80.000 pastirjev – življenjsko odvisni od svojih velikih čred živine, pašnike pa so jim vse bolj jemali Nemci, ki so se tam naseljevali od konca 19. stoletja.

Uporniki so razdejali veliko kmetij in pobili več kot sto naseljencev, večinoma moških. [...]. Naseljenci so upor pograbili kot končni dokaz, da je treba Herere, ki so jih opisovali kot »pavijane«, izbrisati z obličja Zemlje. Nemški guverner, nezmožen znova vzpostaviti red, se je obrnil na Berlin, od koder so mu poslali približno 10.000 vojakov. Do avgusta so ti dobesedno zmleli hererske bojavnike. Oktobra je nemški poveljnik general podpolkovnik Lothar von Trotha za tiste, ki so ostali, izdal svoj – kot so ga poimenovali pozneje – *Vernichtungsbefehl* (ukaz za uničenje):

Hereri niso več nemški podaniki. Ubijali so in plenili, ranjenim vojakom so rezali ušesa in druge dele telesa, zdaj pa so preveč strahopetni, da bi nadaljevali boj [...] Hererski narod mora zdaj zapustiti deželo. Če ne bodo šli sami, jih bom pognal s topovi. Vsak Herera, ki se bo znašel znotraj nemških meja – z orožjem ali brez, z živino ali brez – bo usmrčen. To velja tudi za ženske in otroke.

Večino Hererov so postrelili ali pa so v puščavi, kamor so jih pregnali, pomrli od žeje in lakote. Več tisoč so jih zaprli v delovna taborišča.¹

Ta prvi genocid v 20. stoletju je tako v javnosti kot pri zgodovinarjih dolga desetletja ostajal spregledan. Pri znamenitem nemškem »soočanju s preteklostjo« – *Vergangenheitsbewältigung* – gre za holokavst, ne pa za zdavnaj pozabljene kolonialne zločine. Šele leta 2021 se je nemška država uradno opravičila za »trpljenje, nečloveškost in muke, ki [jih je] Nemčija med vojno prizadejala več deset tisoč nedolžnim moškim, ženskam in otrokom na območju današnje

Namibije«. Obljubila jim je tudi dobro milijardo evrov vojne odškodnine, a porazdelitev tega denarja ostaja sporna, tudi zato, ker so se Nemci pogajali z namibijsko vlado, ne pa s samimi Hereri.

Ta oddaljeni genocid z začetka 20. stoletja je z nekaterih vidikov presenetljivo podoben silovitemu neodjenljivemu etničnemu čiščenju in uničevanju, ki ju izvaja Izrael v Gazi. Izrael na napad Hamasa 7. oktobra 2023 gleda podobno, kot so pred 119 leti Nemci gledali na napad Hererov: kot da se je s tem potrdilo, da je bojovita skupnost scela divjaška in barbarska, da se bo odpor proti izraelski zasedbi zmeraj nagibal k ubijanju in da je treba Palestine v Gazi kot celoto izbrisati iz moralnega univerzuma civilizacije. »S človeškimi živalmi je treba ravnati temu primerno,« je kmalu po Hamasovem napadu izjavil izraelski generalmajor Gasan Alian (sicer druž), ponavljajoč za nekaterimi drugimi izraelskimi oblastniki, denimo nekdanjim obrambnim ministrom Joavom Galantom. »[V Gazi] ne bo elektrike in ne bo vode, samo uničenje. Hoteli ste pekel in zdaj ga boste dobili,« je povedal Alian v arabščini v videosporočilu za Hamas, pa tudi za prebivalce Gaze. Sedemnajst mesecev pozneje so po različnih ocenah

¹ Gl. Thomas Rogers: »The Long Shadow of German Colonialism«, *The New York Review*, 9. marec 2023.

izraelske sile pobile več kot 50.000 Palestincev, od tega več kot 70 odstotkov civilistov. Veliko več kot 100.000 so jih pohabile, preostalo prebivalstvo pa potisnile v nečloveško pomanjkanje, trpljenje in muke. Prekinitev ognja, ki je začela veljati 19. januarja, je presegal Izrael 18. marca, ko ni hotel preiti v drugo fazo sporazuma s Hamasom in je sprožil vrsto enostranskih napadov, v katerih je bilo odtlej ubitih že več sto palestinskih civilistov.

Z drugega vidika pa sta dogodka iz let 1904 in 2023 težje primerljiva. Genocid nad Hereri so Nemci upravičevali z njihovim domnevnim divjaštvom in nato pozabili nanj. Ne nazadnje je šlo za uničenje skupnosti, za katero zunaj jugozahodne Afrike večinoma sploh niso vedeli. Tudi Izraelci genocid v Gazi izvajajo zato, ker naj bi bili Palestinci divjaki, obenem pa ga upravičujejo z genocidom, ki naj bi ga izvajali Hamasovi borci v sklopu nove »dokončne rešitve«. Nekdanji predsednik vlade Naftali Benet je eden številnih, ki zatrjujejo, da »se [borijo] proti nacistom«. Zgodovinarica holokavsta Dina Porat je 21. oktobra 2023 v časopisu *Haarec* zapisala, da Hamas »goji goreče sovraštvo do hudiča, ki si ga je sam izmislil, kakor si ga je v svojem času nacistična

ideologija.« V javnomnenjski raziskavi v Izraelu maja 2024 je več kot polovica vprašanih zatrnila, da lahko Hamasov napad primerjamo s holokavstom.

* * *

Genocid nad Hereri je bil del morilskega nasilja, ki so ga evropski kolonizatorji izvajali nad staroselskim prebivalstvom vsepovsod po svetu. Kot je zapisal Aimé Césaire leta 1950, so se beli Evropejci zganili šele, ko je Hitler »v Evropo prenesel kolonialistične postopke, ki so bili dotlej rezervirani« za kolonizirano prebivalstvo drugod po svetu. »Ta nacizem so dopuščali, ga oproščali, si zatiskali oči pred njim, ga upravičevali« – dokler se ni pod oblastjo nacistov obrnil proti njim samim.

Kar pa samo po sebi ne potrjuje teze Césairovega naslednika Frantza Fanona, da lahko, čeprav »Jude prav gotovo res nadlegujejo [in so jih] preganjali, iztrebljali, kurili«, genocid nad njimi označimo za gole »družinske prepirčke«, primer belskega pobjanja belcev. Če pustimo ob strani milijone Judov neevropskega izvora, niti evropski Judi niso bili

in še danes niso čisto enako beli kot drugi belci in njihova belskost, če ima to kako težo, je lahko šibka in pogojna, kot ugotavlja Rachel Shabi v knjigi *Ne čisto beli*. Čeprav so se številne »evropske judovske skupnosti na Zahodu [...] zlile z belsko večino«, pravi, »je še zmeraj čutiti svojevrstno ambivalentnost«. Že samo zato, ker so bili »sprva ločeni, nato pa jih je vpila določujoča večina«, se zdi judovska belskost »nestabilna in medla«.

Vseeno pa je to, da se je genocid nad Judi zgodil v Evropi in da je za njim ostalo toliko vidnih sledi, zanesljivo pripomoglo k temu, da ga Nemci (in drugi Evropejci) niso potlačili in omalovaževali, kakor so genocid nad Hereri – skratka niso ga odrinili v preteklost. Dejanje holokavsta je, nasprotno, postalo nekaj, česar se ne sme nikoli pozabiti in nikoli ponoviti. Soočanje z njim je privedlo do mehanizma za boj proti drugim grozodejstvom v obliki mednarodnega humanitarnega pravnega reda in postavilo moralni zgled. Univerzitetni profesor Enzo Traverso je v delu *Gaza iz oči v oči z zgodovino* zapisal, da »državljanska religija« spomina na holokavst že desetletja

služi kot paradigma za spominjanje drugih genocidov in zločinov proti človeštvu – od iztrebljanja Armencev do vojaških diktatur v Latinski Ameriki, ukrajinskega holodomora, Bosne in genocida nad Tutsiji v Ruandi.

A obenem daje ta spomin Judom nekakšno »bianko menico«. Peter Beinart v knjigi *Kako bo biti Jud po uničenju Gaze*, v kateri čustveno opisuje svojo preobrazbo iz vnetega podpornika Izraela v neomajnega kritika sionizma, pravi, da zaradi holokavsta »življenje današnjih Judov« prežema občutek »lažne nedolžnosti«, zaradi katerega »v nasprotju z resničnostjo nadvlado vidijo kot samoobrambo«. Jasno je, da ima spominjanje posledice, še posebej v kombinaciji z brezpogojno zavezo, da ne bomo holokavsta »nikoli več« dopustili. In ko »nikoli več« preraste iz slogana v del državne ideologije – v prizmo, ki iz vsake grožnje, iz slehernega varnostnega vprašanja, vsakega dvoma o legitimnosti ali pravičnosti države naredi življenjsko nevarnost – tedaj pač ne smemo izbirati sredstev za obrambo tistih, ki so iztrebljanje enkrat že izkusili. To je svetovni nazor, piše Beinart, ki »daje neskončne pravice zmotljivim ljudem«.

Izrael lahko, takoj ko postanejo Hamasovi borci v njegovih očeh novodobni nacisti, nastopa kot angel maščevalec, ki z ognjem in mečem trebi sovražnike. V mojem otroštvu in mladosti je holokavst v Izraelu veljal za simbol sramote in zanikanja, dogodek, v katerem so šli Judje kakor ovce v zakol. V času mojega odraščanja pa se je preobrazil v nekaj popolnoma drugega – v zgodbo o solidarnosti, ponosu in judovskem junaštvu. Prav ta »nikoli več« večini judovskih državljanov Izraela dozdevno dovoljuje, da se imajo za visoko moralne, pa čeprav oni sami, njihova vojska, njihovi sinovi in hčere, vnuki in vnukinje demolirajo vsak kotic Gaze. S spominom na holokavst upravičujejo takó surovo pustošenje Gaze kakor srhljivi molk, s katerim to nasilje sprejemajo.

Ob pobitih, ranjenih, na tisoče pokopanih pod ruševinami, tisočih »posrednih« smrti zaradi uničenja večine zdravstvenih ustanov, tisočih otrok, ki se ne bodo nikoli docela otresli dolgoročnih posledic lakote in travmatiziranosti, lahko brez dvoma sklenemo, da Izrael Palestince v Gazi, ki so večinoma begunci po razdelitvi Palestine leta 1948 ali njihovi potomci, »naklepno izpostavlja življenjskim razmeram, ki naj privedejo do njihovega popolnega ali

delnega fizičnega uničenja«, kot se glasi 3. (c) odstavek 2. člena Konvencije Združenih narodov o genocidu iz leta 1948.²

Preostali svet, zlasti zahodni zavezniki Izraela ter judovske skupnosti po Evropi in ZDA, se bo moral s to realnostjo spoprijemati še leta in leta. Kako je bilo mogoče, da je v 21. stoletju, osemdeset let po koncu holokavsta in vzpostavitvi mednarodnega pravnega reda, ki naj bi preprečeval, da bi se takšni zločini mogli kdaj ponoviti, država Izrael – ki se je videla in predstavljala kot odgovor na genocid nad Judi – skoraj povsem neovirano izvedla genocid nad Palestinci? Kako se soočiti s tem, da se je pri rušenju pravnega reda, vzpostavljenega z namenom, da se »zločin zločinov« ne bi nikdar ponovil, Izrael skliceval prav na holokavst?

² Gl. Aryeh Neier: »Is Israel Committing Genocide?«, *The New York Review*, 6. junij 2024.

2.

Genocid v Gazi je v ozadju, včasih pa tudi v središču vrste razprav, ki so se začele pojavljati že pred 7. oktobrom, odtlej pa so se zelo okrepile. V nekaterih je poudarek na genocidu, ki naj ga v resnici sploh ne bi bilo, in ne na genocidu, ki se nam dogaja pred očmi. Spor o Gazi med Judi samimi je razdejal skupnosti, družine in prijateljstva. Po napadu Hamasa številni Judi – ne le v Izraelu, ampak tudi v diaspori – čutijo, da jim grozi genocid, in če kdo, sploh pa pripadnik iste veroizpovedi, reče, da izvaja genocid Izrael, ne pa Palestinci, je to zanje najhujše izdajstvo. Če želimo razumeti silovitost, bes in občutke ranljivosti, ki jih ti spori povzročajo, moramo naprej razumeti vse razsežnosti izraelske in palestinske zgodovine – iz ziv so na različne načine naslovile številne nedavne knjige.

Pañkaj Mišra v delu *Svet po Gazi* začne v 19. stoletju. Opozori na vzdušje opeharjenosti in nuje, ki je zaznamovalo sionizem v desetletjih pred ustanovitvijo Izraela, in empatično poudarja

muke duhovno izkoreninjenega človeka, ki je po besedah zgodnjega sionista Maxa Nordaua »izgubil svoj dom v getu in [mu] ni dano ustvariti si doma v domovini«, ozdravel [pa] bi lahko le med svojimi.

Dobro bi bilo »raziskati položaj nemoči in brezpomembnosti, ki ga je na začetku želel odpraviti sionizem,« piše Mišra. Poudarja, da gre za »položaj, ki ga pogosteje srečamo v zgodovini Azije in Afrike kot pa Evrope in Severne Amerike, in ki obstaja in boli še danes«. V sionizmu ugotavlja dve nasprotujoči si silnici: težnjo po osamosvojitvi, osvoboditvi in dostojanstvu, na drugi strani pa usmerjenost k etnonacionalizmu, ki se udejanja v kolonialnem projektu naseljevanja. Podobno kot »hindujci in muslimani v južni Aziji«, pravi Mišra, so imeli tudi »Judi in Arabci v Palestini« na neki točki na voljo različne »možnosti samoodločbe«, ki pa so se jim zaprle zaradi »vseh katastrof« v štiridesetih letih 20. stoletja: »2. svetovna vojna, holokavst, nikoder zaželeni judovski begunci brez države, izčrpanost britanskega imperija in porajajoča se hladna vojna«.

Te katastrofalne okoliščine so privedle do načrta Združenih narodov za razdelitev ozemlja, do vojne leta 1948, ustanovitve Izraela in nakbe – izгона velike večine palestinskega prebivalstva, približno 750.000 ljudi, iz države, ki je postala judovska država.³ Nova država je v potrditev svoje zgodovinske in moralne pravice do obstoja 14. maja 1948 sprejela zelo posebno listino, Deklaracijo o neodvisnosti, v kateri je vsem državljanom – tudi, z njeno dikcijo, »arabskim prebivalcem« – obljubila enake pravice in dostojanstvo. Če bi deklaraciji sledila ustava v enakem duhu, bi lahko nastala država na temelju liberalnih in demokratičnih načel. To pa se seveda ni zgodilo. O ustavi se niso nikoli sporazumeli, pravna veljavnost Deklaracije o neodvisnosti pa je v najboljšem primeru sporna. Tudi ko so mrzlično pripravljali nove in nove osnutke ustave, ki jih je dokončeval prvi izraelski voditelj David Ben-Gurion, so judovske milice in pozneje sile IDF z ustrahovanjem in nasilnim izganjanjem palestinsko večino že spreminjale v manjšino.

Pač pa je v skladu z ambivalentno opredelitvijo v deklaraciji sionizem postal državna ideologija Izraela.

V deklaraciji je bilo razglašeno, da bo Izrael »judovska država«, ki pa bo vseeno »zagotavljala popolnoma enake družbene in politične pravice vsem svojim prebivalcem ne glede na njihovo veroizpoved, raso ali spol« – obljuba, katere izpolnjevanje, vsaj v odnosu do palestinskih državljanov, se je Judom večinoma zdelo pod častjo. Zgovoren je podatek, da se v deklaraciji ne pojavi beseda »demokracija«. Šele leta 1992 je kneset sprejel temeljni zakon, ki opredeljuje Izrael kot judovsko in demokratično državo, in sicer v okviru postopnih, nedokončanih in oviranih prizadevanj nekaterih izraelskih zakonodajalcev in vrhovnega sodišča, da bi namesto ustave pripravili vsaj niz ustavnih zakonov – proces, ki ga je temeljni zakon iz leta 2018, po katerem »pravica do narodne samoodločbe v državi Izrael pripada edino judovskemu ljudstvu«, zelo verjetno obrnil.

* * *

Kakšna je torej razlika med ustanovitvijo države za Jude in ustanovitvijo judovske države? Yaacov Yadgar v svojem provokativnem delu *Biti judovska drža-*

³ Gl. Tareq Baconi: »Living the Nakba«, *The New York Review*, 3. oktober 2024.

va: sionizem kot novi judaizem trdi, da gre z nekaterih vidikov za »dva ločena, rivalska in celo nasprotujoča si politična projekta«. Judovska država je država, ki je v temelju judovska, nasprotno pa je država za Jude preprosto država z večinskim judovskim prebivalstvom in jo določa etnija, ne pa odnos do vere. Država, ki si jo je zamislil začetnik političnega sionizma Theodor Herzl, bi bila liberalna in bi lahko bila posvetna. Judovska država pa izpoveduje judovsko vero kot sólo bistvo svoje identitete.

Nasprotja med tema pogledoma na državo, pokaže Yadgar, so se do skrajnosti izostrila v znameniti sodbi izraelskega vrhovnega sodnika Aharona Baraka, da je dodeljevanje državnih zemljišč za gradnjo naselbin le Judom protiustavno. V razsodbi je sodišče navedlo, da »vračanje judovskega ljudstva v domovino izhaja iz vrednot države Izrael kot judovske in demokratične države« – vrednot, ki »terjajo enakost med veroizpovedmi in narodnostmi«. Kako se takšna razsodba sklada z razlago vrhovnega sodišča, da pri podeljevanju državljanstva izraelski zakon o vračanju daje Judom prednost pred vsemi drugimi veroizpovedmi in narodnostmi, ali pa z razsodbo istega sodišča, da se projekt naseljevanja na Zahodnem bregu sme nadaljevati?

Težko bi se izognili sklepu, da je liberalna sekularna opredelitev sionizma enako ekskluzivistična kakor verska, njeno zavzemanje za enakost in demokracijo pa se je ob njenem vztrajnem dajanju prednosti eni etnični skupini pred drugo spet in spet pokazalo za lažno. Odkar je odrasla prva generacija v Izraelu rojenih Izraelcev, v katero spadam tudi sam, do sedanjih generacij je država postajala vse bolj judovska, saj je vera v družbi, kulturi in politiki dobivala vse pomembnejšo vlogo. Hkrati s tem je država postajala vse bolj obsedena s tem, da je predvsem judovska država, o čemer priča tudi zakon o nacionalni državi iz leta 2018. To je za seboj potegnilo postopno upadanje demokratičnih vrednot v javnem življenju, celo za judovsko prebivalstvo, kaj šele za palestinske državljane Izraela.

V knjigi *Biti judovska država* pa je, kljub vsej njeni pretanjenosti, zelo malo govora o Palestincih, ki predstavljajo približno petino izraelskih državljanov, še pet milijonov pa jih živi pod izraelsko okupacijo na Zahodnem bregu in v Gazi. Vendar tega, kaj za Izrael pomeni biti judovska država, ne moremo razumeti brez upoštevanja, da na ozemlju »zgodovinske Palestine« živi enako število Judov in Palestincev.

Za razmerja med skupinama se je uveljavilo napačno poimenovanje »izraelsko-palestinski konflikt«. Kot v knjigi Česa se Izrael boji od Palestine? pokaže palestinski odvetnik za človekove pravice Raža Šahada, je po zlorabi komunističnih diktatur leta 1989, po razbitju apartheida v Južni Afriki leta 1994 in po umoru (leta 1995) predsednika vlade Jicaka Rabina, ki si je prizadeval za kompromis s Palestinci, pa čeprav nepopoln, in je preziral gibanje naseljevanja, ki od tedaj prevladuje v politiki države, Izrael postajal vse manj pripravljen na ozemeljske kompromise.

Leta 1991 je Madridska konferenca, ki je skušala oživiti mirovni proces, ponudila »kanček upanja«, piše Šahada. Vendar so se sporazumi iz Osla, ki so sledili, »izkazali za grenko razočaranje«, saj so zgolj »prepakirali okupacijo« in »ohranili večino ozemlja pod dejansko izraelsko oblastjo«. Ob branju Šahadove in Yadgarjeve knjige se sprašujemo, ali bi v primeru, da Izrael, ki se razteza med reko Jordan in morjem, ne bo uresničil obljube iz deklaracije o neodvisnosti, morali o njem govoriti kot o državi apartheida.

* * *

V knjigi *Okupirani od znotraj*, ki bo v kratkem izšla v hebrejščini, odvetnik za državljanske pravice Michael Sfard – vnuk znanega poljsko-judovskega sociologa Zygmunta Baumana, avtorja dela *Moderna in holokavst* (1989) – zelo podrobno razlaga, kako je po dolgem tehtanju postal prepričan, da je izraelska okupacija resnično apartheidski režim. Kot poudarja, je po mednarodnem pravu apartheid obenem oblika vladavine in zločin. Zgodovinsko je povezan z rasističnim režimom v Južnoafriški republiki, vendar se kot pravni pojem ne opira nujno na izrecno rasno ideologijo.

Rimski statut, s katerim je bilo leta 1998 ustanovljeno Mednarodno kazensko sodišče, »zločin apartheida« opredeljuje kot

nečloveška dejanja, izvršena v okviru institucionaliziranega režima sistematičnega zatiranja in nadvlade ene rasne skupine nad katero koli drugo rasno skupino [...] z namenom ohranjanja tega režima.

(Sfard pojasnjuje, da mednarodno pravo pojem »rasna skupina« opredeljuje z družbenopolitičnimi in ne biološkimi pojmi: poleg rase in barve kože pojem zajema tudi narodnostno in etnično poreklo.) Takšni režimi se običajno vzdržujejo s sistematično diskriminacijo pri dodeljevanju pravic in virov. Da bi sistem označili za apartheid, moramo dokazati, da zadevna »nečloveška dejanja« niso nekaj prehodnega, ampak sta njihova namena vzdrževati nadzor nad manjvredno skupino in jo zatirati – pravzaprav ju narediti trajna. »Pogasiti morate luči, si zamašiti ušesa in spustiti vse žaluzije,« piše Sfard, »da bi lahko ušli sklepu, da izraelska vladavina na zasedenih ozemljih« ustreza tej opredelitvi. Sfard, ki je pred izraelskim vrhovnim sodiščem nastopal kot odvetnik v številnih primerih s področja človekovih pravic, ugotavlja, da je prav sodišče samo skozi desetletja prispevalo k izvajanju apartheida, ne le »z doslednim izogibanjem odgovoru na vprašanje zakonitosti naselbin po mednarodnem pravu«, temveč tudi s tem, da je naseljencem dovoljevalo še naprej jemati zemljo palestinskemu prebivalstvu in dopuščalo v nebo vpijoče nezakonito »preusmerjanje virov na zasedenem ozemlju k naseljencem«. Sodišče, piše, je

dopuščalo politiko ciljanih umorov (palestinskih) osumljencev terorizma; odobravalo je razširjeno prakso izгона (palestinskih) nasprotnikov režima – borcev proti okupaciji – v Libanon ali Jordanijo; dovoljevalo je obsežne zaplembe zemlje (palestinskih skupnosti) za gradnjo naselbin; odobrilo je na stotine primerov kolektivnega, barbarskega, dobesedno srednjeveškega kaznovanja družin (palestinskih) osumljencev terorizma s podiranjem njihovih hiš [...] odobrilo je na tisoče pridržanj (Palestincev) brez sojenja; odločilo je, da so preiskave (na palestinskih domovih) in aretacije (palestinskih) osumljencev po odločitvi vojaškega poveljnika brez sodne odredbe zakonite; omogočalo je nemoteno administrativno preprečevanje potovanj v tujino za več sto tisoč (Palestincev); odobravalo in omogočalo je skoraj dve desetletji trajajoče okrutno obleganje prebivalstva Gaze (v celoti palestinskega, kakopak); in bdelo nad delovanjem ločenega pravnega sistema za izraelske prebivalce Zahodnega brega.

Margaret Olin, religiologinja in izvrstna fotografinja, in David Shulman, ugleden indolog in pogost sodelavec revije *The New York Review*, se že leta ukvarjata z aktivizmom na lokalni ravni in zlasti na južnem Hebronskem gričevju, skušata ščititi palestinske pastirje in kmete pred judovskimi naseljenci in izraelsko vojsko. V knjigi *Bridka palestinska prostranstva* opisujeta, kako je tamkajšnje dogajanje videti od znotraj.⁴

Fotografije v knjigi prikazujejo lepoto pokrajine, resničnost življenja Paletincev v regiji – ti se zdijo z njo organsko povezani – in kako izraelski naseljenci in vojaki brezobzirno, brutalno razbijajo to njihovo življenje z željo, da jih »zradirajo«.

Palestinski pastirji nam v domišljiji prikličejo pred oči prizore svetopisemskih Izraelcev. Naseljenci so videti kakor napol huligani napol verski fanatiki, ki izvajajo nekakšen od Boga blagoslovljen obred, ko kamenjajo in pretepajo prebivalce dežele. Vojaki so

pogosto videti zdolgočaseni in zamišljeno brskajo po svojih pametnih telefonih, vendar so v bojni opremi med ovci in ruševinami pastirskih bajt oblečeni za ubijanje.

* * *

Tujim obiskovalcem, ki pač niso obremenjeni z vnaprejšnjimi dejstvi ali predsodki, se lahko zdi realnost takšnega sistema kristalno jasna. Ameriški judovski odbor je ameriškega esejista Ta-Nehisija Coatesa napadel, ker je palestinsko izkušnjo pod okupacijo primerjal z rasnim ločevanjem v ZDA v obdobju zakonov Jima Crowa, češ da ne pozna dovolj kompleksnosti regije. Ko je Coates maja 2023 obiskal Zahodni breg, je zelo hitro dojel, da eno prebivalstvo živi v skladu z demokratičnimi zakoni, drugo pa pod samovoljno vojaško upravo. Ko opisuje obisk Hebrona, navede, kako so »izraelski vojaki popolnoma nadzorovali vse gibanje po mestu [...] ustavljali so in zasliševali, kakor jih je pičilo«. V knjigi *Sporočilo* med drugim zapiše:

⁴ Za še en pogled od znotraj na nasilje naseljencev in vojske na Zahodnem bregu iz zadnjega časa gl. z oskarjem nagrajeni dokumentarni film *No Other Land* (2024), ki so ga ustvarili Basel Adra, Hamdan Balal, Juval Abraham in Rachel Szor.

Šel sem ven, da bi nakupil nekaj stvari. A še preden sem prišel do prodajalca, je z nadzorne točke pristopil vojak, mi zaprl pot in me pozval, naj navedem svojo veroizpoved. Dvomeče me je pogledal, ko sem mu rekel, da je nimam, in me vprašal po veroizpovedi staršev. Ko sem mu povedal, da tudi oni niso religiozni, je zavil z očmi in me povprašal o mojih starih starših. Ko sem mu rekel, da so kristjani, me je spustil.

Ta vojak je bil črnec. »Pravzaprav,« poudarja Coates, »je bilo povsod veliko 'črnih' vojakov, ki so imeli oblast nad Palestinci, ki bi jih v Ameriki mnogi imeli za 'bele'«. To ga je spomnilo na nekaj, kar je že dolgo vedel, o čemer je pisal in govoril, a ga je vseeno osupnilo, ko je to ugledal pred seboj tako jasno izostreno: da je rasa vrsta moči in nič drugega:

Tu, v tem trenutku, me je obšlo spoznanje, kako bi padel v hierarhiji moči, če bi temno-poltemu vojaku rekel, da sem musliman. In na tej ulici, tako daleč od doma, sem hipoma dojel, da se nisem premikal samo po prostoru, ampak tudi po času nazaj.

Poleti leta 2015 sva se z dvajsetletno hčerko, ki je odrasla v ZDA, v organizaciji nevladne organizacije *Breaking the Silence* – skupine nekdanjih vojakov »izraelskih obrambnih sil«, odločenih razkriti zlo okupacije, pri kateri so prej sami sodelovali, odpravila na potovanje v Hebron. Z izjemo enega samega srečanja z judovskimi in palestinskimi aktivisti nekaj let pred tem, vse od sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko sem služil vojaški rok, nisem bil na zasedenih ozemljih.

V Hebronu sva videla, kako je vojska iz nekoč cvečotčega mestnega jedra Palestine ne le odstranila, temveč jim tudi preprečila dostop, da so ga lahko prevzeli v uporabo judovski naseljenci. Videla sva tudi prezir vojakov do lokalnih Arabcev – pravih lastnikov kraja – in arogantno obnašanje naseljencev, ki so jih ščitili do zob oboroženi vojaki. V parku, poimenovanem po Meiru Kahaneju, rasističnem rabinu in ustanovitelju fašistične stranke Kač, sva videla spomenik Baruhu Goldsteinu, zdravniku, ki je v grobnici patriarhov, v kateri je tudi mošeja, februarja 1994 poklal devetindvajset vernikov pri maši in jih več kot sto ranil – dogodek je bil spodbuda za dolgo serijo samomorilskih napadov, ki jo je potem apri-

la sprožil Hamas. Napis na Goldsteinovi nagrobni plošči sporoča, da je ta množični morilec, ki mu novoimenovani izraelski minister za nacionalno varnost Itamar Ben-Gvir izreka čast, »dal svojo dušo za judovsko ljudstvo, za njegovo toro in za njegovo deželo – ‘iz neomadeževanih rok in čistega srca’«.

Za hčerko, ki je v ZDA ponotranjila povsem drugačno predstavo o Izraelu, sta bili popolna okrutnost in brezsrčnost zasedbe preprosto šokantni. Strinjala sva se, da je država, ki to dovoljuje le nekaj kilometrov od kraja, ki naj bi bil »edina demokracija na Bližnjem vzhodu«, izgubila moralni kompas; judovsko prebivalstvo, ki je dopuščalo takšno gnusobo tik onkraj »ločitvenega zidu«, pa je izgubilo vest. To je bilo osem let pred 7. oktobrom.

3.

Od tistega oktobrskega dne je na voljo veliko informacij o dogajanju v Gazi, čeprav je poročanje s terena težko in nevarno. Če bi koga zanimala podrobnosti, kako je lokalno prebivalstvo dan za dnem doživljalo bombardiranje sil IDF in njihov poznejši kopenski vdor v Gazo, svetujem v branje knjigo Atefa Abu Saifa *Ne glej levo: dnevnik o genocidu*. Redka poročila v ameriških mainstreamovskih medijih, ki govorijo o Palestincih v Gazi s sorazmerno naklonjenostjo, redko omenjajo njihova imena in osebne zgodbe – ravno obratno kakor pri žrtvah Hamasovega pokola in njihovih svojcih. Abu Saif zapolnjuje to vrzel s popisovanjem arbitrarnega, okrutnega uničevanja, ki so ga izraelske sile zadale njegovim družinskim članom in ožjim prijateljem.

Abu Saif je minister v Palestinski upravi, ki je bil ob izbruhu vojne z najstniškim sinom ravno na obisku v soseski Džabalija, v kateri je preživel otroštvo. Ne piše o kaki oddaljeni politični zgodovini, ampak opisuje vsakdanje življenje in pogoste smrti navadnih ljudi – kako govorijo, kaj jejo, o čem sanjajo in kako

jim življenje, ki že prej ni bilo nikoli udobno ali polno upanja, uničujejo letalske bombe, ogenj z bojnih ladij, artilerijski izstrelki, tanki in brezpilotni letalniki. Pripoveduje nam denimo o Visam, triindvajsetletni nečakinji, ki je 16. oktobra v bombnem napadu, v katerem je umrla večina njenih najbližjih, izgubila obe nogi in roko; po dveh mesecih so jo s sestro Vidad nazadnje evakuirali v bolnišnico v Egiptu.

Abu Saif je s sinom odšel iz Gaze konec decembra 2023. Naslednje leto se je na celotnem območju klane nadaljevalo. Oktobra 2024 je kirurg Feroze Sidhwa, ki je pred tem marca in aprila dva tedna delal v Gazi, v prispevku v časopisu *The New York Times* zapisal, da so s triinštiridesetimi sodelavci videli več otrok v prednajstniških letih, ustreljenih v glavo ali prsni koš. Izraelske sile v Gazi merijo v novinarje in medijske delavce – od letošnjega marca jih je bilo [...] ubitih 162 – ter zdravstveno osebje. Urad Združenih narodov za usklajevanje humanitarnih zadev je poročal, da je v začetku decembra 2024 lahko vsaj delno delovalo le še sedemnajst od šestintridesetih bolnišnic v Gazi. Po podatkih organizacije Zdravniki brez meja (*Médecins Sans Frontières*) je bilo dotlej ubitih več kot tisoč zdravstvenih delavcev. V začetku

januarja je bilo po registru Svetovne zdravstvene organizacije priprtih še dodatnih tristo. V izraelskih napadih je bilo od začetka vojne ubitih devet članov Zdravnikov brez meja. 21. marca so poročali, da so izraelske sile bombardirale turško bolnišnico v bližini koridorja Nectarim, ki ločuje severno Gazo od njenega preostalega dela.

Po poročilih Urada visokega komisarja Združenih narodov za človekove pravice je do septembra 2024 več zdravnikov umrlo v izraelskem priporu. CNN je poročal, da je predstojnik največje bolnišnice v Gazi – Al Šifa – povedal, da so ga v sedmih mesecih pripora Izraelci večkrat mučili. (Nazadnje so ga brez obtožnice izpustili.) Decembra 2024 so izraelske sile pridržale direktorja bolnišnice Kamal Advan v Gazi, Husama Abu Safijo, in ga odpeljale v zloglasno vojaško taborišče Sde Teiman, kjer so ga, kot je za Al Džaziro povedal njegov odvetnik, mučili in z njim nečloveško ravnali. Iz izraelskega pripora ga še do danes niso izpustili.

Severna Gaza, z Džabalijo vred, se je v morje ruševin spremenila z eksplozivnimi sredstvi ameriške izdelave, med katerimi je veliko izjemno težkih »slepih« bomb, namenjenih povzročanju velike neselektivne

škode. Izraelski filmski ustvarjalec, ki je intervjuval rezerviste po njihovi vrnitvi iz Gaze, mi je povedal, da jih tamkajšnje opustošenje spominja na fotografije Hirošime. (Za dokončanje filma še išče izraelska ali evropska sredstva.) Med oktobrom 2024 in januarjem 2025 je operacija v severni Gazi očitno sledila tako imenovanemu načrtu generalov – predlogu, da s kombinacijo vojaških ukrepov in stradanja zgornjo tretjino Gaze izpraznijo prebivalstva. Pojavila so se poročila, da je območje okoli koridorja Necarim postalo »strelska cona«, v kateri enote IDF streljajo na vsakogar, ki jim pride pred oči. Številna pričevanja opisujejo tavajoče pse, ki se tam hranijo z nepokopanimi trupli. Ko je nekdanji načelnik generalštaba izraelskih sil in obrambni minister Moše »Bogie« Jalon to operacijo označil za etnično čiščenje, ga je napadla desnica, pa tudi opozicija, katere voditelji so ga obsojali zaradi namigovanja, da sil IDF nemara ni več moč označiti za »najbolj moralno vojsko na svetu«.

Toda »etnično čiščenje« ni prav točen izraz za početje izraelskih sil. Prebivalci območja niso le prikrajšani za hrano, vodo, zdravstveno in sanitarno oskrbo, temveč so nenehna tarča napadov: ljudje, razseljeni z enega območja, se znajdejo na drugem,

kjer jih znova napadejo ali razselijo. Odkar so sile IDF maja 2024 vkorakale v Rafo in približno milijon Palestincev znova razselile – v južno Gazo, kjer več sto tisoč Palestincev še vedno živi v ogromnih šotorskih mestih brez kake primerne infrastrukture – je izraelsko operacijo nemogoče opisati drugače kot genocidno. Ponavljajoče se selitve, nenehni napadi na območja, določena za varna, in sistematično uničevanje bivališč, infrastrukture, bolnišnic, univerz, šol, verskih objektov, muzejev in drugih krajev kolektivnega spomina in identitete – vse to kaže na naklep, izražen že v prvih dneh neprestanih napadov, da naj se namreč v Gazi popolnoma izbriše palestinski fizični in kulturni obstoj in naj območje postane neprimerno za bivanje. Po obnovitvi izraelskih vojaških dejavnosti so se pojavila poročila, da Izrael mogoče načrtuje zavzetje celotnega območja Gaze in uvedbo vojaške uprave, morebiti s podporo Trumpove administracije, v upanju, da bo prisilil prebivalstvo, da ga v celoti zapusti.

Nekega popoldneva v začetku decembra 2024 sem s prijateljem, s katerim se pozna že več desetletij, sedel v priljubljeni kavarni nasproti gledališča Habima v Tel Avivu. Ozrl sem se po živahni kavarni in rekel:

»Kako je videti družba, ki izvaja genocid?« »Takole,« sva soglašala. Nekateri mladeniči in mladenke, ki so srkali kavico, so se morda ravnokar vrnili s služenja vojske v Gazi ali Libanonu. Nekateri so 7. oktobra ali v poznejših spopadih izgubili prijatelje ali svoje. Vsi so živeli s tem, da so sredi dneva ali v globokem spanju zaslišali tuljenje siren za zračni napad. Na površju pa je bilo vse videti neznosno normalno, čeprav je bila Gaza le petinštirideset milj južneje.

V Izraelu sem bil na obisku pri svojih novorojenih vnučkih dvojčkih, takrat starih enajst mesecev. Želel pa sem se tudi srečati s prijatelji in znanci, da bi ugotovil, koliko se je od mojega prejšnjega obiska v juniju spremenilo splošno razpoloženje. Takrat me je pretreslo, kako so bili judovski Izraelci – med njimi tudi liberalci in levičarji, ki jih že dolgo poznam – skoraj docela nezmožni sploh priznati grozote, ki so jih izraelske sile počele v Gazi. Tokrat sem začutil, da je nekoliko drugače. Zdelo se je, da več ljudi ve za nepopisno uničevanje, ki se tam dogaja, ne toliko iz televizijskih poročil kot iz časopisnih člankov in kratkih videoposnetkov rezervistov na spletnih omrežjih. Izraelci, s katerimi sem se pogovarjal, niso imeli kake posebne želje po maščevanju ali

stopnjevanju nasilja. A obenem niso kazali kakega pravega sočutja. Navdajali so jih samo nekakšna vdanost, brezbriznost in obup.

Ljudje so še vedno redno demonstrirali in pozivali k dogovoru o talcih, nekateri pa tudi nasprotovali vladi ali se zavzemali za prekinitev ognja. Vendar je bilo teh vse manj in upanje, da se lahko kaj spremeni, je skorajda pošlo. Vsekakor pa v središču protestov nikoli ni bilo umiranje Palestincev. Decembra niti polovica izraelskih Judov ni podpirala končanja vojne, po prekinitvi ognja pa jih je večina podpirala konec vojne v zameno za izpustitev vseh talcev. Ves ta čas jih je več nasprotovalo Netanjahuju, kakor podpiralo kakršen koli ozemeljski kompromis s Palestinci; več jih je žalovalo zaradi malenkostnih izraelskih vojaških izgub, kakor jih je opazilo uničenje Gaze. Med tem drugim obiskom so me nekateri prijatelji blago okrcali, češ da preveč naravnost in javno govorim o genocidu, zlasti ker sem v članku v angleščini razkril, da je moj stari prijatelj za izraelske medije izjavil, da v njegovem srcu »ni prostora« za usodo otrok v Gazi. Arabske skupnosti v Izraelu so bile prestrašene in molčeče, podvržene nenadzorovanemu nasilništvu tolpe in policijskemu ustrahovanju.

A v Tel Avivu so bile restavracije in kavarne polne, nova lahka železnica je bila čista in učinkovita, promenada ob plaži pa polna sprehajalcev in trimčkarjev. Na ulicah je bilo tudi precej več beračev.

V Izraelu sicer obstajajo tudi opozicijski glasovi, več kot takoj po 7. oktobru, vendar se jih večina počuti potisnjena v kot in v izraziti manjšini. Na pobudo zgodovinarja Amosa Goldberga sem se sešel s skupino judovskih in palestinskih predavateljev s Hebrejske univerze, ki so mi povedali, da skušajo kolege angažirati za delovanje ne samo proti vojni in vladi, ampak tudi proti upravi univerze, ki je dušila opozicijo in vsem na očeh diskriminirala Nadiro Šalhub-Kevorkian, eno svojih redkih palestinskih profesorice. Skupina je bila majhna. Zagotovili so mi, da jih za njimi stoji več, a so nekateri namignili, da se ne zavzemajo vsi za isto. Nekateri so poudarjali zatiranje palestinskih glasov in izraelsko nasilje v Gazi in na Zahodnem bregu, drugi pa neodvisnost univerze in svobodo govora za Jude.

Ob obisku opevane galerije Saida Abu Šakre v Um al Fahmu, palestinskem mestu znotraj države Izrael, me je ganilo srečanje z mladimi judovskimi in palestinskimi umetniki, ki tam družno ustvarjajo. Abu

Šakra je goreče zatrjeval, da si moramo prizadevati za umetnost in bratstvo tudi v tem težkem trenutku. Vendar je priznal, da so se časi spremenili. Mladi umetniki so bili previdni pri pogovoru z menoj, očitno zaradi občutka, da bi se jim lahko maščevalo, če bi se izpostavili. Na domu igralca in gledališkega režiserja Sinaja Petra v Hajfi sem se sešel z več judovskimi in palestinskimi prijatelji, ki so mi pripovedovali o demonstracijah in drugih oblikah nasprotovanja. Palestinski kirurg je povedal, da je na protestu želel spregovoriti proti klanju v Gazi. Organizatorji so temu sprva nasprotovali, vendar so mu na koncu dovolili imeti govor, tudi zato, ker je znan kot umirjen in razumen človek. Opazil je, da je ob začetku njegovega pripovedovanja o palestinskem trpljenju nekaj ljudi odšlo z maloštevilnega shoda.

Tisti, s katerimi sem se srečeval, so mi pripovedovali tudi srhljive zgodbe, ki so jih slišali od drugih. Pripovedovali so mi o vojaškem pilotu, ki je primerjal svoje delo z delom tovarnjakarja, ki prevaža še posebej dragoceno opremo. Vzleti in izstreliti raketo daleč stran od cilja, ki so mu ga določili; morda bo naslednji dan v poročilih izvedel, kaj je zadel. Povedali so mi o upravljalci brezpilotnika, ki je v hipu odšla iz

države, ko je dojela, koliko ljudi je pobila. Povedali so mi, kako je levosredinska mati sinu, ki se je vrnil z vojaščine v Gazi v šoku zaradi vsega, kar je tam videl, rekla, da noče poslušati o tem. Pripovedovali so mi o mladem častniku, ki je med pregledovanjem prazne stavbe v Gazi naletel na palestinskega najstnika, ki je ostal, da bi pomagal babici. Njegovi vojaki so jo našli skrito v kleti in jo, čeprav jim je ukazal drugače, na mestu ustrelili. Častnik naj bi povedal, da ni mogel storiti ničesar. Nekdo drug mi je rekel: »Če bi izraelske sile v Gazi ubile tisoč psov, bi se javnost bolj zgražala, kakor se zaradi masovnega klanja ljudi.«

Več ljudi, s katerimi sem se pogovarjal, je svoj občutek normalnosti v bližini grozodejstev primerjalo s filmom *Interesno območje* (2023) o nacističnem poveljniku Auschwitza Rudolfu Hössu, ki je z družino živel v urejeni hiši tik ob taborišču.⁵ Povedali so mi, da so se nekateri rezervisti vrnili iz Gaze s hudo posttravmatsko stresno motnjo in niso dobili pomoči. Nekateri so si, tako po navedbah mojega vira kot po poročanju izraelskih medijev, vzeli življenje. Na svojem obisku sem se sešel tudi z Leejem

Mordechaijem, pogumnim mladim profesorjem na Hebrejski univerzi, ki je sestavil grozljivo obsežen seznam zločinov izraelskih sil, ki ga redno posodablja in objavlja na spletu. Seznam je – poleg nedavnih poročil organizacij Amnesty International, Human Rights Watch in Zdravniki brez meja – srhljivo, toda nujno branje.

Sin se je ob mojem prihodu s svojo mlado družino pravkar preselil. V zadnjem letu so se morali vsakič, ko so se oglasile sirene, z dojenčkoma spraviti dve nadstropji nižje v zaklonišče v kleti. Novo stanovanje ima varno sobo, kar običajno pomeni višjo najemnino ali lokacijo dlje od središča Tel Aviva. Snahina sestrična s hčerkama pomaga skrbeti za dvojčka. Mlajša mi je pokazala vesele kratke videe s svojim očetom, ki je bil takrat še vedno talec v Gazi. Februarja so ga, resno shiranega, nazadnje izpustili, in že se bori za izpustitev še drugih talcev.

V bližini sinovega novega doma je prijeten park. Med mojim obiskom pri njem mi je predlagal, da se povzpneva na hribček, ki mu pravijo Tel Napoleon, da se razgledava po okolici. Ko sva se vzpenjala po pobočju, so neenakomerna tla in koščki zidov zgovorno pričali o uničenih hišah. Na vrhu griča sva

⁵ Gl. Kevin Power: »The Kitsch Abyss«, *The New York Review*, 18. julij 2024.

videla živo mejo iz saber, visokih lokalnih kaktusov, ki jih tradicionalno uporabljajo za razmejevanje zemljišč – tam je nekoč morala biti palestinska vas. Ko sem naslednji dan poiskal grič na spletu, sem na Wikipediji našel omembo arheoloških izkopavanj v bližini kraja, kjer je nekoč stala vas Jariša, ničesar pa o tem, kaj je privedlo do njenega izginotja. Za fotografije vasi in podrobnosti o njenem uničenju konec marca 1948 moraš na spletno stran izraelske nevladne organizacije Zochrot, ki širi informacije o nakbi. Številni takratni izgnanci, zlasti iz vasi in mest v severozahodnem Negevu in na južni obali, so pristali na območju Gaze.

4.

V svoji presunljivi knjigi *Odpoved morali: Kako je svetu spodletelo ustaviti uničenje Gaze* Didier Fassin pojasnjuje, zakaj je njen prvotni francoski naslov – *Une étrange défaite* – povzel po delu *L' étrange défaite* (Čuden poraz) Marca Blocha o zlomu Francije leta 1940. Bloch v svoji knjigi – napisani štiri leta preden ga je zaradi sodelovanja pri odporiškem gibanju usmrtil gestapo – raziskuje vojaški poraz; Fassin pa v svoji knjigi obravnava moralni poraz. »Soglašanje z izničenjem Gaze je povzročilo velikansko zev v svetovnem moralnem redu,« se glasi začetek knjige. »Bolj kot to, kako smo zapustili del človeštva [...], se bo zapisalo v zgodovino, kako smo njegovo radiranje podpirali.«

Kako je mogoče, se sprašuje Fassin, da so, z redki mi izjemami, »za politične voditelje in vodilne intelektualce glavnih zahodnih držav [...] življenja palestinskih civilistov vredna nekaj stokrat manj kot življenja izraelskih civilistov«? Kako pojasniti, zakaj so »demonstracije in shodi, ki zahtevajo pravičen mir, prepovedani«? Kako to, da »večina glavnih

zahodnih medijev brez neodvisne potrditve napol avtomatsko povzema različico dogodkov, ki jo posreduje tabor okupatorjev, na tisto pa, ki jo pripovedujejo okupirani, nenehno mečejo senco dvoma«? Zakaj »toliko tistih, ki bi lahko spregovorili in nasprotovali, odvrča pogled od izničitve nekega ozemlja, njegove zgodovine, spomenikov, bolnišnic, šol, bivališč, infrastrukture, cest in prebivalcev – veliko pa se jih celo zavzema za njegovo nadaljevanje«?

»Paradoksalno je,« nadaljuje, »da to svojo moralno odpoved države upravičujejo v imenu morale.« Evropske države so razglasile, da

imajo zgodovinsko odgovornost do Judov in morajo poskrbeti za njihovo varnost. Napad 7. oktobra je bil pošastno dejanje, ki je ogrozilo sam obstoj Izraela. Zato naj bi bil odgovor Izraelskih obrambnih sil (IDF) ne le neizogiben, temveč tudi legitim [...] Uničenje Gaze in dela njenega prebivalstva naj bi bilo pravzaprav manjše zlo z namenom odpraviti večje – namreč uničenje judovske države, ki naj bi ga naklepal Hamas. V teh okoliščinah naj bi govorjenje o zločinih, ki naj bi jih zagre-

šili Izraelci, pričalo o najbolj sumljivi obliki rasizma: o antisemitizmu. To naj bi še posebej veljalo, če se v zvezi s pokolom palestinskega prebivalstva omenja genocid, saj naj bi bilo nedopustno, da bi potomce ljudstva, ki je bilo žrtev največjega genocida, obtožili, da ga zdaj izvajajo sami.

Danes tako seveda gleda na stvari večina Izraelcev. Z nekritičnim sprejemanjem takšne argumentacije in s privoljevanjem v izbris Gaze pa tudi vlade ZDA in Zahodne Evrope sprejemajo in izkoriščajo lažni spomin na holokavst in izkrivljeno razumevanje, kakšne so njegove lekcije za sedanjost.

Dolgoročna posledica te travestije pa bi lahko bila, da bo genocid v Gazi končno osvobodil Izrael statusa edinstvene države, ki temelji na edinstvenem holokavstu. To ne bo pomagalo deset tisočim palestinskim žrtvam in žrtvam Hamasovega pokola, mrtvim ali umirajočim talcem ali njihovim razbitim družinam. Ampak pravice, ki jih je Izrael kot država žrtev dolgo užival in zlorabljal, se morebiti iztekajo. Sinovi in hčere naslednje generacije bodo lahko svobodno

premislili o svojem življenju in prihodnosti, brez spominjanja holokavsta; obenem pa bodo morali plačati za grehe svojih staršev in nositi breme genocida, izvršenega v njihovem imenu. Premisliti bodo morali, kar je véliki, pogosto spregledani izraelski pesnik Avot Ješurun zapisal po nakbi, katere ponovitvi ali pa nadaljevanju smo priča: »Holokavst Judov v Evropi in holokavst Arabcev v deželi Izraelski sta en sam holokavst judovskega ljudstva. Strmita si iz oči v oči. O tem govorim.«

7. marec 2025

Pamflet! 10

Literatura

Rachel Shabi: *Off-White: The Truth About Antisemitism*. Oneworld, 2025, str. 281.

Enzo Traverso: *Gaza Faces History*, iz francoščine prevedel Willard Wood. Other Press, 2024, str. 105.

Peter Beinart: *Being Jewish After the Destruction of Gaza: A Reckoning*. Knopf, 2025, str. 172.

Pañkaj Mišra: *The World After Gaza*. Penguin Press, 2025, str. 291.

Yaacov Yadgar: *To Be a Jewish State: Zionism as the New Judaism*. New York University Press, 2024, str. 215.

Raja Shehadeh: *What Does Israel Fear from Palestine?* Other Press, 2024, str. 113.

Michael Sfard: *Okupirani od znotraj: Pot k izvorom izraelskega ustavnega puča*. Berl Katznelson Center, 2025, str. 181.

Margaret Olin in David Shulman: *The Bitter Landscapes of Palestine*. Intellect, 2024, str. 227.

Ta-Nehisi Coates: *The Message*. One World, 2024, str. 235.

Atef Abu Saif: *Don't Look Left: A Diary of Genocide*, s spremno besedo Chrisa Hedgesa. Beacon, 2024, str. 280.

Didier Fassin: *Moral Abdication: How the World Failed to Stop the Destruction of Gaza*, iz francoščine prevedel Gregory Elliott. Verso, 2025, str. 122.

Dolgoročna posledica te travestije pa bi lahko bila, da bo genocid v Gazi končno osvobodil Izrael statusa edinstvene države, ki temelji na edinstvenem holokavstu. To ne bo pomagalo deset tisočim palestinskim žrtvam in žrtvam Hamasovega pokola, mrtvim ali umirajočim talcem ali njihovim razbitim družinam. Ampak pravice, ki jih je Izrael kot država žrtev dolgo užival in zlorabljal, se morebiti iztekajo. Sinovi in hčere naslednje generacije bodo lahko svobodno premislili o svojem življenju in prihodnosti, brez spominjanja holokavsta; obenem pa bodo morali plačati za grehe svojih staršev in nositi breme genocida, izvršenega v njihovem imenu.

Založba ZRC

Pamflet!

10

4 EUR

